

## ЗА КУМУЛИРАНЕТО НА МОРАТОРНА ЛИХВА И НЕУСТОЙКА ЗА ЗАБАВА НА ПАРИЧНО ЗАДЪЛЖЕНИЕ

**Красимир Митев**

старши асистент по Гражданско право  
в Юридическия факултет на Пловдивския университет  
„Паисий Хилендарски“

1. В последните години се натрупа практика на Върховния съд на Република България и Арбитражния съд при Българската търговско-промишлена палата (БТПП) по въпросите на мораторната лихва и неустойката. Появиха се и теоретични разработки по темата<sup>1</sup>. Основните проблеми пред теорията и практиката са свързани със съотношението между лихвата и неустойката, последиците от едновременното им уговаряне, възможността да се предвиди от страните по договора лихва или неустойка, надвишаваща размера на законната лихва. По тези въпроси няма единодушие. Някои от тях са предмет на настоящата статия.

2. Едно от сравнително константните становища на съдебната и арбитражната практика е, че е недопустимо кумулирането на законна лихва и уговорена неустойка за забава на същото парично задължение<sup>2</sup>.

Понятието „кумулиране“ се нуждае от известно изясняване. На първо място, под него може да се разбира предявяване на няколко иска за съвместно разглеждане в гражданския процес (обективно съединяване на искове), като се търси произнасяне на съда по всеки от тях. На следващо — когато в договора страните са предвидили, че освен законната лихва се дължи и неустойка. Накрая, чрез понятието „кумулиране“ се описват случаите, когато в договора е предвидена само неустойка, но пред съдебния орган

се предявява искане и за заплащане на лихва. В този случай всъщност има обективно съединяване на искове. Процесуалните аспекти на проблема няма да бъдат обект на изследване в тази статия. Особено внимание ще бъде обърнато на хипотезата, когато страните са уговорили кумулативно заплащане на лихва за забава и неустойка, като по-долу под „кумулиране“ ще се има предвид именно такъв вид договорна клауза. Тя (посочената хипотеза) ще бъде сравнена със случая, когато е уговорена само неустойка, която кредиторът претендира наред с лихва на основание чл. 86 от Закона за задълженията и договорите (ЗЗД).

Преди да пристъпим към разглеждане на въпроса е необходимо да сравним мораторната лихва и неустойката.

Може да се каже, че в теорията лихвата за забава се разглежда като законна неустойка<sup>3</sup>, тъй като тя е предварително определена парична сума, която длъжникът трябва да плати на кредитора като обезщетение при неизпълнение поради причини, за които отговаря. Тези белези съответстват на даденото в доктрината определени на неустойката<sup>4</sup>.

Наистина, съществуват и различия — лихвата по чл. 86 ЗЗД: (1) винаги е обезщетение само за късно изпълнение на парично задължение; (2) определя се в процент към главния дълг и зависи от периода на забавата; (3) не е необходимо да бъде уговаряна; (4) докато при неплащане на неустойка започва се начислява лихва, при същата хипотеза относно лихвите се прилага забраната за анотоцизъм (чл. 10, ал. 3 ЗЗД). Освен това при законната мораторна лихва е изключена възможността за намаляването ѝ поради прекомерност. Тя е минимумът на обезщетението. Това законово положение се обяснява по два начина. От една страна се предполага, че кредиторът винаги би могъл да реализира парите като ги вложи в банка, а от друга, той винаги би могъл да получи необходимите средства от кредитно учреждение и загубата му ще е в размер на платената лихва. Вижда се, че двете хипотези са различни — в единия случай се касае за пропуснати ползи, а в другия за претърпени загуби — и не са нищо повече от едно правно-политическо обосноваване на правилото на чл. 86 ЗЗД<sup>5</sup>. Затова в съдебна практика тази норма се определя като една необорима за длъжника презумпция.

3. Основен аргумент в теорията и практиката за недействителност на уговорката за кумулативно заплащане на лихва за забава и неустойка е принципът “non bis in idem”<sup>6</sup>. Това правило не е изрично закрепено в гражданскоправното ни законодателство. Според някои решения на ВС то е общоустановен принцип<sup>7</sup>, изразяващ се в недопустимостта да се претърпят повече санкции за едно и също поведение. Същността и съдържанието на този принцип заслужават по-подробно разглеждане.

На първо място трябва да се отговори на въпроса дали гражданското право не познава възможност за налагане на две гражданскоправни санкции за едно правонарушение? Правната уредба на развалянето на двустранните договори е пример за противното (чл. 88, ал. 1 ЗЗД), доколкото предвижда наред с развалянето да се получи и обезщетение за вреди. А ако се потърси опора на разглежданото становище в наказателното право, ще се види, че неговият смисъл не е в недопустимостта да се понесат повече санкции за едно и също противоправно поведение — в особената част на Наказателния кодекс има множество примери за кумулативно предвидени наказания. Същността на принципа е, че не може лице, осъдено с влязла в сила присъда, да бъде съдено повторно за същото деяние (чл. 21, ал. 1, т. 6 от Наказателнопроцесуалния кодекс). Същото е положението в административното право — чл. 17 от Закона за административните нарушения и наказания е с идентично на чл. 21, ал. 1, т. 6 НПК съдържание, а пък чл. 20 ЗАНН допуска кумулативно претърпяване на повече от една санкционна последица.

4. В такъв случай може би е по-точно основанието на забраната “non bis in idem” да се търси в обстоятелството, че гражданската отговорност има обезщетителна, а не наказателна функция и в изравнения режим на лихвата за забава и за неустойката<sup>8</sup>. Тогава би следвало да се говори за недопустимост на прилагане на две различни форми на гражданска отговорност, а не на две санкции<sup>9</sup>.

Що се отнася до недопустимостта формите на гражданска отговорност да имат наказателни функции, може да се направи извод от това, че е уредена само зачетната, а не и кумулативната неустойка, която има наказателни функции (вж чл. 92 ЗЗД, чл. 189,

ал. 1 ТЗ), както и от възможността уговорената неустойка да бъде намалена поради прекомерност (чл. 92, ал. 2 ЗЗД), за да не се достига по този начин до налагане на „частни глоби“. Последното не означава, че трябва да има точно съответствие между неустойката и претърпените вреди или че във фактическия състав на вземането влизат настъпили вреди, защото неустойката има и обезпечителна функция (чл. 92, ал. 1 ЗЗД).

Като съществен се очертава отговорът на въпроса коя неустойка е наказателна с оглед на извода, че именно наказателният характер на кумулативното предвиждане на дължимост на лихва и неустойка за забава на парично задължение би могъл да бъде основание за недействителност на подобни уговорки. В теорията<sup>10</sup> като наказателна се определя онази неустойка, която се дължи едновременно с обезщетението за вреди, определено по общите правила, и свръх него. Тя, за разлика от зачетната неустойка (чл. 92 ЗЗД), не се приспада от обезщетението. Казано по друг начин, абсолютният размер на неустойката не е определящ за видовата ѝ квалификация.

От арбитражната и съдебната практика обаче се вижда, че разглежданите хипотези са били по-различни. Дискутираните договорни клаузи не предвиждат дерогиране на нормата<sup>11</sup> на чл. 86 ЗЗД в смисъл, че освен лихва се дължи обезщетение и за всички доказани вреди. Тяхното съдържание е, че освен лихвата за забава по чл. 86 ЗЗД се дължи и някаква допълнителна сума пари. Тази сума може да бъде определена по различен начин — фиксирана сума пари, която се дължи наред с лихвата по чл. 86 ЗЗД или допълнителен процент (например „при забава се дължи освен законна лихва и неустойка от X% върху дължимата сума на ден“). Вижда се, че докато при непаричните задължения квалификацията на неустойката като наказателна зависи от нейното съотношение с обезщетението за действително претърпени вреди, то при паричните задължения критерият би бил друг — едновременната дължимост на лихва и неустойка, без значение на съотношението с претърпените вреди<sup>12</sup>. Като основание за недействителността на клаузите за едновременна дължимост на лихва по чл. 86 ЗЗД и неустойка може да се приеме, че вредите са в размер на законната лихва и ако кредиторът получи нещо над нея, то ще е свръх вредите.

Или, с други думи, това, което се получава над законната лихва, има наказателен характер. Че това не е така, личи от чл. 86, ал. 1 ЗЗД. Този текст ясно разграничава лихва и действително претърпени вреди. Презумпцията, че при неизпълнение на парично задължение вредата е в размер на законната лихва, е необорима само за длъжника. Кредиторът може да докаже, че размерът на загубите и пропуснатите от него ползи надхвърля лихвата и да получи обезщетение, което е равно на този размер. Освен това ЗЗД не санкционира прекомерно големите неустойки като ги обявява за нищожни, а снабдявайки длъжника с право да иска намаляването им<sup>13</sup>. Вижда се в заключение, че от функциите и целите на гражданската отговорност също не може да обоснове недействителността на разглежданите договорни клаузи.

5. Наистина, в тези случаи всъщност се дължат две неустойки за едно и също нещо. Тази хипотеза е дискутирана в по-старата литература<sup>14</sup>. Става въпрос за случаи, когато с едно и също поведение се осъществяват няколко форми на неизпълнение. Например продавачът престира стока с недостатъци, която купувачът отказва да приеме и така длъжникът изпада в забава. Ако са били уговорени неустойки за лошо и късно изпълнение и двете ли ще се дължат? На този въпрос в теорията се отговаря отрицателно<sup>15</sup>. Наистина, за да се получи неустойка, не е необходимо да са претърпени вреди. Достатъчно е да има неизпълнение по причини, за които длъжникът отговаря. В случая недопустимостта да се получат и двете неустойки би могла да се обоснове със съотношението между различните форми на неизпълнение. Забавата е последица на лошото изпълнение и затова ще се дължи неустойка за него. Именно за тази хипотеза тя е уговорена от страните. По друг начин би се разрешил казусът, ако се достави вещь със забава и с недостатъци, която кредиторът приеме.

Въпреки това, струва ми се че хипотезата на кумулативно предвиждане на лихва и неустойка за забава на парично задължение не е идентична с разглежданата. При нея изобщо не може да става въпрос за различни форми на неизпълнение, защото единствената възможна форма е забавата. В този случай може просто да се касае за механизъм за определяне на по-висока лихва (което,

след отмяната на максималния договорен лихвен процент с ПМС № 72<sup>16</sup>, една част от решенията приемат, без да отричат приложението на принципа "non bis in idem"<sup>17</sup>). Тогава няма да може да става дума и за „двойно плащане“ или „получаване на две обезщетения за едни същи вреди“. Единственото основание е наличието на договорна клауза, която определя последиците в случай на неизпълнение. Защото не съществува разлика между договорна клауза от типа „при забава се дължи лихва в размер X% над законната“ и уговорка, предвиждаща, че освен законната лихва по чл. 86 ЗЗД се дължи и неустойка в размер X% за всеки просрочен ден. Ако се приеме, че едната клауза е недействителна, няма основание изводът да е различен за другата. В тази светлина става излишно търсенето на специални аргументи срещу тезата, че кумулирането води до неоснователно обогатяване.

6. Общото при всички договорни клаузи за кумулиране на лихвата по чл. 86 ЗЗД и неустойка за забава е, че кредиторът получава обезщетение, което винаги надвишава законната лихва. Не е така, когато е уговорена само неустойка или само лихва, макар и в по-висок размер от определения в чл. 86, ал. 2 ЗЗД. При тези случаи има елемент на риск за длъжника и кредитора. Тъй като законната лихва се променя във времето, може да се окаже, че в крайна сметка обезщетението, което кредиторът ще получи, е по-малко или по-голямо от законната лихва, която би се натрупала за периода на забава. Още по-вероятен е този резултат, когато уговорената неустойка не използва модела на лихвата-зависимост от дължимата сума и от периода на забава. Но пък в този случай санкцията за длъжника може се окаже доста тежка в сравнение с лихвата, която би платил, ако периодът на закъснението, с което е изпъlnил, е кратък.

Може ли да се заключи, че уговорките, в които няма поемане на риск и от двете страни (така е при обсъжданите клаузи на кумулиране) са недействителни, защото при тях отговорността винаги превишава лихвата, определена в ЗЗД? Това е едно възможно обяснение на недопустимостта на едновременната дължимост на лихва и неустойка за забава. Тезата е привлекателна, но трудно би могло да се открие нормативна основа за нея.

7. Друго възможно разрешение е да се приеме, че размерът на мораторната лихва е определен с повелителна норма. Само поради това ще е недопустимо не само кумулирането, но и всички други клаузи, предвиждащи лихва или неустойка над законната лихва. Ще сме изправени пред частична недействителност на договора (чл. 26, ал. 4 ЗЗД). Няма да има значение, че при единия вид договорни уговорки има разпределяне на риска от изменението на законната лихва, а при другия е гарантиран само кредиторът. Една група разрешения на практиката се обединяват именно от това схващане за същността на чл. 86 ЗЗД.

В няколко решения на Арбитражния съд при БТПП недопустимостта да се кумулира лихва за забава с неустойка се аргументира с това, че по този начин кредиторът би се освободил от доказателствената тежест по чл. 86, ал. 1 ЗЗД, т. е. — да доказва действително претърпените си вреди<sup>18</sup>. Основание за това становище може да се открие в текста на чл. 86 ЗЗД — „... за действително претърпени вреди в по-висок размер кредиторът може да иска обезщетение съобразно общите правила“ (курсивът мой — Кр.М.). Разбира се, само текстовата формулировка на законовия текст не е достатъчен аргумент за което и да е становище. Например в разглеждания случай тя може да бъде обяснена като реакция на текста на чл. 136 от отменения ЗЗД, според който вредите от забавяне на плащането „... се заключават само в заплащане на законната лихва.“ (курсивът мой — Кр.М.).

Известно е, че макар правилата на доказателствената тежест да са на границата между материалното и процесуалното право, критериите за определянето им са материално-правни<sup>19</sup>. А щом това е така, то и отговорът на въпроса дали кредиторът може да се освободи от тежестта да докаже, че е претърпял вреди над законната лихва, зависи от извода за характера на нормата, определяща размера на обезщетението за неизпълнение на парично задължение.

Заедно с тази теза се използва и аргумент, извлечен от съотношението между правилата на чл. 86 и 92 ЗЗД. Според него правилата, които определят размера на обезщетението при забава на парично задължение, са специални спрямо правилата за неустойката. Това, според обсъжданото виждане, е така поради обстоятелството, че мораторната лихва е предвидена като последица на

неизпълнението на конкретен вид задължение, а законът не е определил кога може да се уговаря неустойка. Всъщност целта на правната уредба на неустойката в ЗЗД не е да предвиди допустимостта на тази договорна клауза. Тя следва от принципа за свобода на договаряне в облигационното право. Нормативната уредба постига други резултати — определя функциите на неустойката и, на второ място — възможността да бъде намалена поради прекомерност или при частично или неправилно изпълнение. По този начин договорната свобода в определянето на последиците от неизпълнението се ограничава. Що се отнася до правилата за лихвата за забава, те имат специален характер, но по отношение на общата уредба на размера на вредите — чл. 82 и 83 ЗЗД. Поради това не може да се подкрепи тезата за специален характер на мораторната лихва спрямо неустойката за забава<sup>20</sup>.

Изследването на текста на чл. 86 ЗЗД не дава основание за извод, че правилото, определящо размера на лихвата, е императивно. Ако се приеме, че нормата относно размера на лихвата е повелителна, това би означавало и недействителност на уговорките, предвиждащи по-ниска лихва за забава от законната. Трудно е обаче да се отговори защо общественият интерес налага на кредитора да получи една облага. Трябва да се даде отговор и на въпроса дали правилото не е императивно само по отношение на горната граница на лихвата по чл. 86. Едно подобно разбиране ще трябва да предпостави, че в приложното поле на нормата, според която страните могат да уговорят лихвата до размер, определен от Министерския съвет, са само възнаградителните лихви (чл. 10, ал. 2 ЗЗД), а нормите, които регулират мораторните лихви, се извличат от друг текст на закона — чл. 86 ЗЗД<sup>21</sup>. Това допускане се налага, тъй като чл. 10, ал. 2 ЗЗД предвижда ограничения в договорната свобода при уговаряне на лихви. А такива в момента не съществуват, доколкото Министерският съвет не е упражнил правомощието, делегирано му от закона (да определи максимална договорна лихва). Тази теза не може да се сподели поради следните няколко съображения.

На първо място, обезщетението за неизпълнение на парично задължение е определено в ЗЗД като равно на законната лихва. А известно е, че законна лихва се дължи, когато едно задължение

е лихвоносно без да е определен размерът на лихвата. Това положение е било изрично предвидено в отменения ЗЗД, а сега се възприема в теорията<sup>22</sup>. В подкрепа на това становище може да се използва разпоредбата на чл. 189, ал. 1 от Търговския закон — „Акционерите, които не направят уговорените вноски в срок, дължат лихви, ако в устава не е предвидена неустойка“. Така законната лихва ще се прилага в хипотезите на чл. 61, ал. 3 и чл. 285 ЗЗД, чл. 294, ал. 1 ТЗ и въобще във всички случаи, когато по силата на закон или договор се дължи лихва, но размерът ѝ не е определен.

В тази светлина не би могло да се поддържа, че правилото на чл. 86 ЗЗД има за цел ограничаване на договорната свобода. Наистина, паричните задължения имат някои особености в сравнение с останалите видове. Една от тях е именно мораторната лихва като особена последица от забавата на длъжника. Уредбата на отговорността за неизпълнение на парично задължение обаче се намира в Глава втора на Част III на ЗЗД — „Неизпълнение“, а това е материя, която по принцип не е уредена с повелителни норми.

Може да се заключи, че надделяват аргументите в подкрепа на становището, че страните могат да уговорят размер на мораторната лихва, превишаващ този на законната<sup>23</sup>. В тази светлина и уговорките за кумулативна дължимост на лихва и неустойка се представят като договорен механизъм за предвиждане на по-високо обезщетение от законната лихва за забава.

8. Друго е разрешението, когато страните са предвидили в случай на забава да се дължи само неустойка. Недопустимостта кредиторът да претендира и законната лихва (както и само нея вместо неустойката) следва от диспозитивния характер на нормата, определяща размера на обезщетението за неизпълнение на парично задължение. Тя е от типа „допълващи“ диспозитивни норми и се прилага, когато не е уговорено друго.

В решение № 1823-1995 — V г. о.<sup>24</sup> Върховният съд стига до извода, че кредиторът може на основание чл. 92 ЗЗД да претендира доказаните вреди над неустойката. Според ВС в хипотезата на парични задължения това са доказаните мораторни лихви. Доказ-

ването на мораторните лихви обаче се различава от доказването на загубите и пропуснатите ползи. Достатъчно е да съществува парично задължение и длъжникът да е в забава. Не е трудно да се види, че така се обезсмисля уговарянето на неустойка, защото в крайна сметка кредиторът получава обезщетение в размер на лихвата по чл. 86 ЗЗД, тъй като неустойката се приспада от нея. Трябва да се отбележи и още нещо — ако се е достигнало до извод, че волята на страните е да се ограничи отговорността за неизпълнение, сме изправени пред изключителна неустойка<sup>25</sup>. При нея кредиторът може да търси само неустойката, но не и обезщетение за вреди<sup>26</sup>. Въпреки че не е законодателно уредена, тя е допустима по аргумент от чл. 94 ЗЗД и с ограниченията, които този текст предвижда. Ако изводът не е такъв, кредиторът ще трябва да докаже действително претърпените си вреди, за да получи обезщетение над неустойката.

В заключение — допускането на възможност при уговорена неустойка или лихва за забава на парично задължение да се претендира и законната мораторната лихва, или пък само последната, би противоречало на принципа *“pacta sunt servanda”*. В крайна сметка обаче, за да се достигне до този извод не е необходимо да се прибегва до правилото *“non bis in idem”*. Позоваването на него по-скоро обърква — доколкото може да доведе до извод, че и страните не могат да предвидят едновременна дължимост на лихва по чл. 86 ЗЗД и неустойка.

9. Законодателното дезинтересиране от размера на лихвите, водещо и до възможност страните да уговорят кумулиране на законната мораторна лихва с неустойка, очевидно е продиктувано от идеята за по-голям либерализъм в договорните отношения. Известно е, че ограниченията на размера на лихвата, които са съществували през различни времена, са били критикувани от икономическа гледна точка като спъващи развитието на кредита. Също така е известно, че уговарянето на изгодни лихви е един от способите за защита от инфлацията.

Не бива обаче да се оставя извън полезрението и обстоятелството, че предвиждането на една прекомерно висока лихва или кумулирането ѝ с голяма неустойка могат да направят отговор-

ността на длъжника доста тежка. В това отношение може да се използва възможността, предвидена в чл. 92, ал. 2 ЗЗД — намаляване на прекомерно голяма неустойка. Но тя е неприложима, когато отношенията между страните се регулират от Търговския закон.

Ведна хипотеза българското законодателство предвижда и сериозна последица. Законът за защита на потребителите и правилата за търговия (ДВ, бр. 30 от 1999 г.) обявява неравноправните клаузи в договорите с потребителите за нищожни, ако не са уговорени индивидуално. А като един от примерно изброените видове неравноправни клаузи е посочена клаузата, предвиждаща задължение на потребителя да плати необосновано високо обезщетение — чл. 35, ал. 2, т. 4 ЗЗППТ.

---

<sup>1</sup> Вж ТАДЖЕР, В. Лихва и неустойка при забава на парично задължение. — В: Съвременни частноправни проблеми. С., 1995, с. 177 — 184; СТАНЕВА, А. Някои въпроси на задължението за лихва. — Български законник, 1995, № 3; АНТОНОВА, А. Лихвата по търговското право. — Търговско право, 1998, № 4; КАЛАЙДЖИЕВ, А. За законната мораторна лихва. — Съвременно право, 1999, № 4.

<sup>2</sup> Вж Практика на Арбитражния съд при БТПП 1989 — 1995. С., 1996: р. 29/94 ВАД, р. 5/95 ВАД, р. 30/93 ВАД; р. 54/92 ВАД, р. 24/94 ВАД; Вж и р. 1823-1995 — V г.о. ВС. — Сб., 1995, с. 312; Р. 1650-1995 — V г. о. ВС — Цит. по БОБАТИНОВ, М. Коментар по търговските дела на Върховния съд на Република България 1994 — 1996. С., 1996, с. 83.

<sup>3</sup> Така РАЧЕВ, Ф. Проблеми на договорната отговорност между социалистически организации. С., 1978, с. 142; ТАДЖЕР, В. Цит. съч., с. 184; СТАНЕВА, А. Цит. съч., с. 9 — 14.

<sup>4</sup> КОЖУХАРОВ, Ал. Облигационно право. Общо учение за облигационното отношение. Нова редакция О. Герджиков. Кн. I. С., 1992, с. 321; ГЕОРГИЕВ, Е. Договорно право стран-членов СЗВ и СФРЮ. М., 1986, с. 357.

<sup>5</sup> При това по принцип лихвите по банкови влогове и по банкови кредити са различни едни от други и от законната лихва.

<sup>6</sup> Вж РАЧЕВ, Ф. Цит. съч., с. 124.

<sup>7</sup> Вж цитираното р. 1650-1995 — V г.о. ВС.

<sup>8</sup> Вж Практика на Арбитражния съд при БТПП 1989 — 1995. С., 1996, с. 82; ТАДЖЕР, В. Лихва и неустойка ..., с. 177 — 184. Според проф. Таджер в този случай би имало двойно плащане.

<sup>9</sup> Така РАЧЕВ, Ф. Цит. съч., с. 122 — 124.

- <sup>10</sup> ТАДЖЕР, В. Какъв вид неустойка е присъщ на новия икономически механизъм. — Соц. право, 1980. № 10.
- <sup>11</sup> Известна е разликата между разпоредба на нормативен акт и правна норма. Последната се извлича от текста на закона. С риск да бъде допусната известна непрецизност, тази разлика няма да бъде спазвана стриктно, за да не се утежни изложението.
- <sup>12</sup> Вж ГЕРДЖИҚОВ, О. Коментар на Търговския закон. Кн. III. Том I. С., 1998, с. 920. Според автора предвидената в чл. 189. ал. 1 ТЗ неустойка е от типа зачетна, защото уговорена, ли е тя, лихва не се дължи.
- <sup>13</sup> Клаузите, предвиждащи прекомерно големи неустойки, се третираат като нищожни в системата на Общото право (Common Law), което гледа на тях като на наказания (penalty), а не като на предварително оценяване на вредите (liquidated damages). На сградите по договора е отказана възможността да определят санкции за неизпълнението, тъй като тази област се схваща като част от публичното право. Вж CALAMARI, J. and J. Perill. Contracts. 3. ed. St.Paul, Minnesota. West Publishing. 1987. p. 640.
- <sup>14</sup> РАЧЕВ, Ф. Цит. съч., с. 124, 125.
- <sup>15</sup> Пак там.
- <sup>16</sup> ДВ, бр. 33 от 1994 г.
- <sup>17</sup> Вж р. по ВАД 5/1995 на АС при БТПП. — В: Сб., 1995, с. 82; р. по ВАД 47/1997. — Търговско право, 1998, № 2, с. 50.
- <sup>18</sup> Вж р. по ВАД 25/1994; р. по ВАД 54/1992. — В: Сб., 1995, с. 87, 88.
- <sup>19</sup> Вж СТАЛЕВ, Ж. Българско гражданско процесуално право. С., 1994, с. 247.
- <sup>20</sup> Така ТАДЖЕР, В. Лихва и неустойка ..., с. 177 — 184.
- <sup>21</sup> Р. по ВАД 29/94 АС при БТПП. — В: Сб., 1995, с. 80.
- <sup>22</sup> ТАДЖЕР, В. Цит. съч., с. 178.
- <sup>23</sup> Вж други аргументи у АПОСТОЛОВ, Ив. Облигационно право. Част първа. Общо учение за облигацията. С., 1947, 1990, с. 126 и сл.; ТАДЖЕР, В. Цит. съч., с. 178; СТАНЕВА, А. Цит. съч., с. 12 — 13; КАЛАЙДЖИЕВ, А. За законната мораторна лихва. — Съвременен право, 1999, № 4, с. 86; р. 526-1998 — V г.о. на ВКС. — Бюлетин на ВКС, 1998, № 1/2, с. 33; За противното становище вж АНТОНОВА, А. Цит. съч., с. 22; р. 278-1996 — 5-членен състав на ВС. — В: Сб., 1995, с. 20.
- <sup>24</sup> Сб., 1995, с. 312.
- <sup>25</sup> Вж КОЖУХАРОВ, Ал. Цит. съч., с. 326, бел. № 305.
- <sup>26</sup> Проф. Таджер и ВКС считат, че нормата, предвиждаща, че кредиторът може да търси обезщетение за вредите над неустойката, е императивна. Вж ТАДЖЕР, В. Цит. съч., с. 180 и цитираното р. 526-1998 — V г.о.ВС.

**ЗА КУМУЛИРАНЕТО НА МОРАТОРНАТА ЛИХВА И НЕУСТОЙКА  
ЗА ЗАБАВА НА ПАРИЧНО ЗАДЪЛЖЕНИЕ  
(ACCUMULATION OF MORATORY INTEREST  
AND LATE PAYMENT PENALTY)**

*Author(s): Krasimir Mitev*

- **Keywords:** moratorium interest; late payment penalty
- **Summary/Abstract:** The issue of the moratorium interest and late payment penalty was discussed throughout the practice of Supreme (Cassation) Court of Republic of Bulgaria and those of the Arbitration Court at the Chamber of Commerce and Industry. The concept of “accumulation” is being clarified. The author draws attention to the “non bis in idem” principle.

**TRANSLITERATED REFERENCES  
NOT WRITTEN IN THE ROMAN SCRIPT**

- ТАДЖЕР, В. Лихва и неустойка при забавя на парично задължение. – В: Съвременни частноправни проблеми. С. (TADZHER, V. Lihva i neustoyka pri zabava na parichno zadalzhenie. – V: Savremenni chastnopravni problemi. S.), 1995
- СТАНЕВА, А. Някои въпроси на задължението за лихва. – Български законник (STANEVA, A. Nyakoi vaprosi na zadalzhenieto za lihva. – Balgarski zakonnik), 1995, № 3;
- АНТОНОВА, А. Лихвата по търговското право. – Търговско право (ANTONOVA, A. Lihvata po targovskoto pravo. – Targovsko pravo), 1998, № 4;
- КАЛАЙДЖИЕВ, А. За законната мораторна лихва. – Съвременно право (KALAYDZHIEV, A. Za zakonnata moratorna lihva. – Savremenno pravo), 1999, Практика на Арбитражния съд при БТПП 1989 – 1995. С. (Praktika na Arbitrazhnia sad pri BTPP 1989 – 1995. S.), 1996
- БОБАТИНОВ, М. Коментар по търговските дела на Върховния съд на Република България 1994 – 1996. С. (BOBATINOV, M. Komentar po targovskite delana Varhovnia sad na Republika Bulgaria 1994 – 1996. S.), 1996

- РАЧЕВ, Ф. Проблеми на договорната отговорност между социалистически организации. С. (RACHEV, F. Problemi na dogovornata otgovornost mezhdru sotsialisticheski organizatsii. S.), 1978
- КОЖУХАРОВ, Ал. Облигационно право. Общо учение за облигационното отношение. Нова редакция О. Герджиков. Кн. I. С. (KOZHUHAROV, Al. Obligatsionno pravo. Obshto uchenie za obligatsionното otноshenie. Nova redaktsia O. Gerdzhikov. Kn. I. S.), 1992
- ГЕОРГИЕВ, Е. Договорное право стран-членов СЭВ и СФРЮ. М. (GEORGIEV, E. Dogovornoe pravo stran-chlenov SEV i SFRYu. M.), 1986
- ТАДЖЕР, В. Какъв вид неустойка е присъщ на новия икономически механизъм. – Соц. право (TADZHER, V. Kakav vid neustoyka e prisasht na novia ikonomicheski mehanizam. – Sots. pravo), 1980, № 10
- ГЕРДЖИКОВ, О. Коментар на Търговския закон. Кн. III. Том I. С. (GERDZHNIKOV, O. Komentar na Targovskia zakon. Kn. III. Tom I. S.), 1998
- СТАЛЕВ, Ж. Българско гражданско процесуално право. С. (STALEV, Zh. Balgarsko grazhdansko protsesualno pravo), 1994
- АПОСТОЛОВ, Ив. Облигационно право. Част първа. Общо учение за облигацията. С. (APOSTOLOV, Iv. Obligatsionno pravo. Chast parva. Obshto uchenie za obligatsiyata. S.), 1947, 1990
- КАЛАЙДЖИЕВ, А. За законната мораторна лихва. – Съвременно право (KALAYDZHIEV, A. Za zakonnata moratorna lihva. – Savremenno pravo), 1999, № 4